

יחסים

שוויון בחינוך

1 "ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס"

(משנה, מסכת אבות, פרק א')

בית שמאי אומרים: אל ישנה [ללמוד] אדם, אלא למי שהוא חכם וענו ובן אבות [ממשפחה מיוחסת] ועשיר. ובית הלל אומרים: לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל, ונתקרו בו לתלמוד תורה, ויצאו מהם צדיקים, חסידים וכשרים.

אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק ג

2 בלי תירוצים...

תנו רבנן: עני ועשיר באין לדין.

לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי [בפרנסתי] אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל?... אם אומר: עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי [עסקי], אומרים לו: כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר [בן הרסום]?

אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עיריות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד [שק] של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה.

תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף לה, עמוד ב

3 כיצד נולד בית הספר?

בתחילה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה למד תורה.

מה דרשו? ולמדתם אתם את בנכם (דברים יא, יט) - ולמדתם אתם.

התקינו, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים.

מה דרשו? "פי מציון תצא תורה" (ישעיהו ב, ג). ועדין, מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב לא היה העולה ולמד.

התקינו, שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותם כבן שש עשרה.

ומי שהיה רבו כועס עליו, בועט בו ויוצא.

עד שבא יהושע בן גמלא ותקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותם כבן שש, כבן שבע.

תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא, דף כא עמוד א

4 חוק חינוך ממלכתי

עם הקמת המדינה התקבל חוק לימוד חובה חינוכי, המחייב כל ילד ללמוד לפחות מגן חובה ועד כיתה י'.

החוק מחייב את ההורים לשלוח את ילדיהם למוסדות החינוך ומטיל אחריות פלילית על הנמנעים מלעשות זאת.

החוק מגדיר את היקף לימודי החובה לפי גילם וסוגי חינוך, כולל זכויות ההורים לבחור את זרם החינוך בו ילמד ילדם.

יואל רפל ואיתמר לוי, מורשת ציונות דמוקרטית, 100 מושגי יסוד

5 בדיחותא

זקנה אחת לא חשוב מאיזו עדה, דגה דג זהב קטן. הבטיח לה הדג שימלא כל משאלה שתבקש אם תשחרר אותו.

"הבן שלי גר באמריקה", אמרה הזקנה "אני רוצה שתעשה לי גשר שיוביל אותי עד אלי".

"אני רק דג קטן" אמר הדג "אולי תבקשי מהוא פשוט יותר".

חשבה הזקנה ואמרה "תעשה שהנכד שלי יקבל תואר מהנדס".

"במחשבה שניה" אמר הדג "נלך על הרעיון של גשר".

1 אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום ויום היה עושה [עובד] ומשתכר [לפרנסתו] בטרפעיך [מין מטבע].

חציו היה נותן לבית המדרש [לשכר לימוד] וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו.

פעם אחת לא מצא [עבודה] להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש [להיכנס].

עלה [לגג בית המדרש] ונתלה וישב על פי ארובה, כדי שישמע דברי אלוהים חיים מפי שמעיה ואבטליון.

אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים.

כשעלה עמוד השחר [האיר היום], אמר לו שמעיה לאבטליון: "אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והיום אפל [חשוך], שמא יום מעונן הוא?"

הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה. עלו ומצאו עליו רום [גובה] שלוש אמות [כמטר] וחצין שלג.

פרקוהו [מהשלג שעליו] והרחיצוהו [סקוהו] [בשמון] והושיבוהו כנגד המדורה.

תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף לה

האם לדעתך, שמעיה ואבטליון אחראים למצב שאלי הגיע הלל?

הלל הזקן
מחכמו המשנה. פעל בסוף המאה הראשונה לפנה"ס ובתחילת המאה הראשונה לספירה. שימש כנשיא הסנהדרין.

"אם חברה חופשית איננה יכולה לעזור לרבים שהם עניים, לא תוכל להציל את המעטים שהם עשירים." [ג'ון פ. קנדי]

שמעיה ואבטליון
רבותיו של הלל הזקן. פעלו בצוותא כמנהיגים רוחניים של תקופתם. שמעיה כיהן כנשיא הסנהדרין ואבטליון כאב בית דין.

הזהרו בבני עניים - שמהם תצא תורה.

תלמוד בבלי, מסכת נדרים, דף פא, עמוד א

6 "ילד ראב לו לומד"

"ילד ראב לו לומד" - כך נכתב בשגיאות כתיב מכוונות, בכרוז שמפיץ בימים אלה

הפורום לקידום החינוך בדרום במסגרת קמפיין להחזרת מפעל ההזנה בבתי הספר. "לא מתוך נוסטלגיה", מסבירים דובריו, "אלא מתוך צורך לתת מענה הכרחי ומיידי לרבות ילדים הסובלים מחוסר בטחון תזונתי, הידוע כגורם המעכב את התפתחותם השכלית, הרגשית והחברתית.

שגיאות הכתיב באות להמחיש את מקצת הנזקים הנגרמים לילדים רעבים בבית הספר".

מתוך ידיעה שפורסמה בעתון "הארץ", 31.10.03

"יש רק שתי משפחות בעולם, אלה שיש להם ואלה שאין להם." [מיגל דה-סרוואנטס]

"אין לך דבר בלתי-שווה מטיפול שווה בבלתי-שווים." [הרבי מקוקא]

7 מחקר: הערכה מוקדמת משפיעה על הישגי התלמידים

מחקרים מוכיחים שלעיתים קיימת נטייה לפתח ציפיות מוקדמות, כלפי תלמידים, על בסיס מידע חלקי ומוטה. מחקרים רבים מצאו כי ציפיות נמוכות מתלמידים משפיעות על ההערכה כלפיהם. התוצאות של הערכה מוקדמת נמוכה כלפי תלמידים היו חוסר מוכנות להמתין זמן מספיק לתשובות התלמיד, פחות חיזוקים חיוביים על הצלחה ויותר ביקורת על כישלונות, צמצום הדרישות הלימודיות ממנו ומיעוט יצירת קשר עין עם תלמידים אלה. לעיתים, ניתן ציון שונה לשני תלמידים בעלי הישגים דומים בהתאם להערכה המוקדמת כלפיהם. לציפיות מוקדמות אלו יש גם השלכות על האופן שבו התלמיד מעריך את עצמו ועל הישגיו הלימודיים.

ד"ר יהודה מאימראן, הטיות בחינוך - טעוני טיפוח

8 די נמאס לחטוף מכות מילים ולחן: סתני כספי

בצפון תל אביב בהרצליה פיתוח המפרשים בתוזה - שם נושבת הרוח לשני חברים - יניב ורון בנים להורים בעלי ממון

לא הרחק משם בשכונה לא נחמדה עליזה מגדלת שני בנים לבדה, אם חד-הורית מפרנסת יחידה והביטוח לאומי לא עומד לצידה

בחורף ובקיץ היא תמיד מתייצבת בפנטהאוז שם ב'ג' עם כל הצוות מטפלת פיליפינית, מאמן אישי טבחי, שומר ראש ונהג פרטי.

אריאלה ונאוה לא עושות חשבון אחת אמא של יניב והשניה של רון את כרטיסי האשראי הן שולפות בקניון "בישראל", הן טוענות, "מרגישים את השוויון"

לעם מזמן אין נחת בארץ המובטחת האבטלה צומחת שקדיה כבר לא פורחת

בעוד עליזה מנקה ומשפשפת וגם אם היא בוכה, היא מקרצפת הזמן ממש קצר, אך היא שוטפת והזיעה שלה רק נוטפת

במרוכז של השכונה היא עוברת ובדרך אל ביתה היא נזכרת "צריך לעשות קניות" - היא אומרת אך לא מספיק הכסף שקיבלה העוזרת

העיתון והחלה היא רושמת בלי ברירה ונלחמת לא לסטות מהחוק - זו עבירה רק מעט היא קונה - אשה מסכנה תעודת עניות למדינה

וכשבמרינה הבחורים ההם גולשים הבנים של עליזה את בית הספר נוטשים החינוך חובה רק למי שיכול ולא לכאלה שצריכים לאכול

ובצפון ת"א והרצליה פיתוח לבלבו לילדים גם אגס וגם תפוח יחן ויניב עם הרוח בגב יוצאים לבלות עם נירית ומירב

ושני הבנים שיותר לא לומדים ביחד עם עליזה בבית בודדים עוד יום ששי עצוב הם שמה מבלים מי בכלל חושב על טלויזיה בבבלים?

2 ריש לקיש אמר: אם ראתי תלמיד שלימדו קשה עליו כברול – בשביל משנתו שאינה סדורה עליו... רבא אמר: בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים.

תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף ז, עמוד ב

4 אחדות דעות ביחס לחינוך, ואהבה שווה לכל הבנים, גם אל הלקויים במידותיהם, הזקוקים לאהבה מסורה עוד יותר מהחולים בגופם – הסייה תנאי היסוד ואבני הפינה לכל חינוך.

הרב שמואל בן רפאל הירש, פירוש לספר בראשית, פרק כה, פסוק כח

5 פאולו פרירה: היכולת לחלום והאומץ לשנות

פאולו פרירה נולד ב־1921 באזור מוכה עוני בברזיל. כילד סבל מרעב, ובשל כך פיגר אחרי חבריו בלימודיו בשנים הראשונות. "לא יכולתי להבין את הלימודים בבית הספר היסודי", הוא מספר. "הייתי נכשל במבחנים. בכיתי, סבלתי. הייתי רעב והרגשתי אשם".

לאחר שהשתפר מצבה הכלכלי של המשפחה, התגבר פאולו על הפערים שצבר וכאשר גדל סיים את לימודיו באוניברסיטה. ומאז ועד מותו ב־1997 פעל ללא־לאות לשפר את מצבם של עניי ארצו.

תוך כדי פעולה בקרב העניים גילה את בעיית האנאלפביתיות, ופיתח ויישם שיטה להוראת קרוא-וכתוב למבוגרים, מתוך הכרה שיש קשר ישיר בין השכלה לבין דמוקרטיה. בתקופתו של פרירה, מי שלא ידע קרוא וכתוב לא היה רשאי להשתתף בבחירות במדינה ולהצביע.

פרירה אסף קבוצות של מבוגרים מן האזורים הכפריים של המדינה, וישב אתם ללמוד. המיוחד בשיטת הלימוד שהוא פיתח היה שהלמידה התחילה מהידע של האנשים עצמם. הלימוד התחיל תמיד מן הדברים שאנשים הכירו: מכיוון שהיו חקלאים, למדו על דברים הקשורים לעולם, כגון פירות, ירקות, דרכי גידול והשקיה - ומשם עברו לאותיות ומילים. הלומדים היו שותפים שווים לתהליך הלמידה, גם משום שהיו בעלי ידע שנחשב כחשוב ורלוונטי ללמידה שלהם, וגם כי הלומדים הפכו מהר מאוד ללומדים בעצמם: מי שכבר למדו את האותיות הראשונות באל"ף-בי"ת לימדו את המתחילים, וכך מעגלי הלומדים הלכו והתרחבו. "למה צריך לדעת הכול כדי שאפשר יהיה ללמד אחרים?" שאל פרירה. כל אחד יכול ללמד אחרים את מה שהוא כבר יודע.

בשנת 1964 הייתה הפיכה צבאית בברזיל. פרירה נאסר, גורש מברזיל ויצא לגלות עם משפחתו. שם המשיך בפעילותו החברתית והחינוכית בארצות שונות, והפך לאחד מן המחנכים המשפיעים והנערצים בארצו ובעולם כולו. דרכו ושיטתו משמשות עד היום השראה ומודל למחנכים ופעילים למען שוויון בחינוך.

יפה בניה

1 מוריד הגשם

רב הזדמן למקום אחד, גזר תענית ולא בא גשם. ירד לפניו שליח הציבור [להתפלל]. אמר "משיב הרוח" ונשבה רוח, אמר "מוריד הגשם" ובה הגשם. אמר לו: מהם מעשיך? אמר לו: מלמד תינוקות [ילדים קטנים] אני. ואני מלמד מקרא לבני עניים כבני עשירים. וכל מי שאינו יכול לשלם, איני לוקח ממנו דבר. ויש לי בריכה של דגים, וכל ילד שמתרשל בלימודו,

אני משחד [מפתח] אותו בהם [בדגים] ומרגיע אותו ומפייס אותו, עד שהוא בא וקורא.

תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף כד, עמוד א, על פי תרגום שטיינזליץ

? מה היו מעשיו הטובים של המלמד, שבזכותם התקבלה תפילתו לגשם?

"כשאדם עולה במעלה ההר, לא די שיראה מרחוק את הפסגה הגבוהה וישא תמיד את עיניו לקראתה, עליו לראות את השבילים ולבדוק אם אין בדרכים פתחים ובורות או חיות טורפות. ואם ישנם, עליו להתגבר עליהם או לעקוף אותם, אחרת לא יגיע לפסגה".

(מד בן גוריון)

רב
כאשר מופיע בתלמוד הכינוי "רב", הכוונה לרבי אבא בר איבו, מחשובי האמוראים - חכמי התלמוד. "רב" נולד בבבל למשפחה מיוחסת ובצעירותו עלה לארץ ישראל, שם זכה ללמוד תורה מרבי יהודה הנשיא - עורך המשנה. כשחזר לבבל הקים את ישיבת סורא הנוודעת, שהפכה את בבל להיות מרכז העולם היהודי בתקופתו.

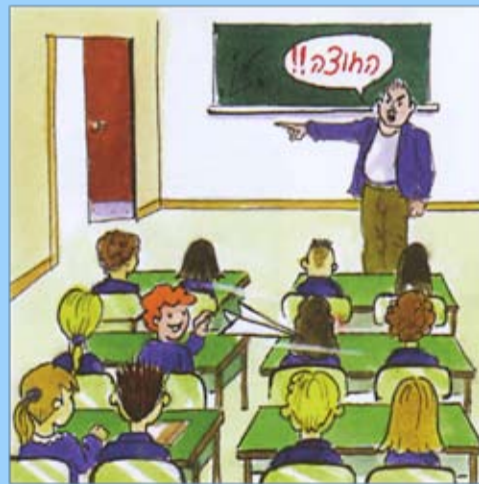
3 ואם לחכם [מורה] תלמידים, ואחד עוסק לקנטר את הרב ואת התלמידים חבריו, מוטב לגרש [להרחיק] את האחד לתקנת האחרים הטובים...

מי שמלמד תינוקות [ילדים] ואחד חריף מחברו, והאב שלהם רואה שאין תקנה שילמדו יחד, וצריכין החריפים רב לבד; אל ישתוק [המלמד] ויאמר לאביהן אלה צריכים רב לבד, ואלה לבד, אף על פי שיפסיד אם יפרידם.

ספר חסידים, אות קפד

? מה היה אומר מחבר ספר חסידים על שיטת הלמידה בהקבצות?
? האם, לדעתכם, למידה בהקבצות מסייעת לצמצום פערים בין תלמידים וליצירת שוויון בחינוך?

8 כתב החינוך של ערוץ 10, אור קשתי, דיווח על ניסוח החזון המחודש של בית ספר גימנסיה הרצליה. שם נכתב, בין היתר:

"לדעת רוב מוחלט של המשתתפים בדיונים המוקדמים, זו סוגיית המפתח, האם הגימנסיה מעוניינת לקלוט את כלל המבקשים ללמוד בה, או שמא עליה לשאוף לגייס לשורותיה רק, או בעיקר, תלמידים חזקים מהבחינה הלימודית, ואולי גם מהבחינה הסוציו-אקונומית. בניגוד למצב הנוכחי, שבו מתקבל אלינו כל החפץ בכך, עלתה ההצעה שנשדר דימוי של בית ספר שקשה להתקבל אליו, דימוי אליטיסטי שימשוך אלינו את השכבות החזקות ויבטיח את איכותו של בית הספר, ואולי גם את גודלו. אין מדובר בהכרזה ישירה כי אנו רוצים בתלמידים חזקים בלבד, כי אם ביצירת דימוי כאמור.

כדי ליצור מצב זה עלינו לנקוט כמה צעדים: 1. ריכוז ההסברה לקראת ההרשמה בקרב הציבור החזק מבחינה סוציו-אקונומית, ושיתוף מורי שתי החטיבות בהסברה זו. 2. הרחקה, של תלמידים, בעיקר בתום הלימודים בכיתה ט, שאנו משערים שלא יקבלו אצלנו תעודת בגרות מלאה ו/או שאין להם המוטיבציה הלימודית הדרושה למטרה זו. פירוש הדבר הוא שעלינו להפנות למשרד החינוך ולעיריית תל אביב דרישה בדבר הרחקתם של 30 תלמידים בקירוב מידי שנה (ולא כ־10 כפי שעשינו בשנים האחרונות).

לקראת שינוי זה עלינו לקחת בחשבון פתיחתן של כיתות חלשות מעטות ככל האפשר בחטיבה העליונה, אולי כיתת מב"ר או כיתה בגרותית אחרת בכל שכבת גיל, ואולי הימנעות מוחלטת מפתחת כיתות חלשות אלה. ייתכן שהימנעות זו תגרור ירידה במשאבים הכספיים בטווח הקצר, אולם תמשוך אוכלוסייה חזקה, ולכן תביא איתה גם עלייה במשאבים הכספיים בטווחים הבינוני והארוך".

על פי, יוסי דהאן, אתר "העוקץ" 18,5,04

6 הוא כבר שילם לי...

"סבתא שלי אומרת שאנחנו עניים מדי ושאיני צריך לעבוד בשנה הבאה".
"ואמך?"
"סבתא שלי היא שקובעת".

"אני יודע", אמר מר ברנאר וחשב רגע, ואחר כך חיבק את ז'אק בזרועותיו. "תקשיב, צריך להבין אותה, החיים קשים לה. שתיהן יחד גידלו אתכם, את אחיך ואותך, אז עכשיו היא מפחדת, זה טבעי. למרות המילגה יהיה נחוץ לעזור לך קצת, ועל כל פנים, במשך שש שנים לא תרוויח כסף. אתה מבין אותה?"

ז'אק הניע את ראשו מעלה־מטה בלי להביט אל מורהו.

"יפה, אבל אולי אפשר להסביר לה. קח את הילקוט שלך, אני בא אתך".

"אלינו?" שאל ז'אק.

"כמובן, אשמח לראות את אמך".

וכעבור שעה קלה לעיניו הנדהמות של ז'אק דפק מר ברנאר על דלת דירתם. סבתו פתחה להם כשהיא מקנחת ידיה בסינר שהגורתו המהודקת מידי הבליטה את בטנה, בטן של אישה זקנה. למראה המורה נשלחו ידיה אל שערה לסרקו.

"שלום סבתא", אמר מר ברנאר, "באמצע העבודה מה? כרגיל, באמת כל הכבוד לך..."

"אתה", אמר מר ברנאר לז'אק, "צא לרחוב וחכה לי שם".

"את מבינה", פנה אל סבתא, "אני רוצה להגיד עליך דברים טובים והוא עוד יכול לחשוב שזה אמת".

ז'אק יצא, ירד במרומה במדרגות ונעמד בפתח הבית. עברה שעה והוא עוד עמד שם, הרחוב כבר התעורר לחיים, השמים הוריקו מבעד לפיקוסים, ואז יצא מר ברנאר מחדר המדרגות הגיח מאחורי גבו וגירד לו בראשו.

"זהו", אמר, "סיכמנו! סבתא שלך אישה לעניין. ואמך - אתה שומע", אמר, "אל תשכח אותה לעולם". "אדוני", הופיעה פתאום סבתא מהמסדרון. בידה האחת אחזה בסינר וניגבה את עיניה "שכחתי משהו... אמרת שתיתן לז'אק שיעורי עזר".

"כמובן", אמר מר ברנאר, "וזה לא יהיה משחק, תאמיני לי".

"אבל לא נוכל לשלם לך".

מר ברנאר הסתכל בה בעיון, הוא החזיק את ז'אק בכתפיו, "אל תדאגי", וטלטל את ז'אק, "הוא כבר שילם לי". ומיהר והלך לו.

סבתא לחצה בידו של ז'אק לעלות את הביתה ובפעם הראשונה לחצה את ידו, חזק חזק, במין חיבה נואשת. "ילדון שלי אמרה ילדון שלי".

אלבר קאמי, אדם הראשון, מצרפתית: אילנה המרמן, תל אביב: עם עובד, 1995, עמ' 246

7 שוויון הזדמנויות

הרב רבי שלמה ישב על כיסא אביו והנהיג את עדתו בשלום ובמישור. התקין כמה תקנות טובות לעשירים ולעניים, לגדולים ולקטנים, לאנשים ולנשים...

לגדולים ולקטנים כיצד? יש אדם שאין לו לשלם שכן לימוד ולהביא את בניו לבית תלמוד תורה והוא מתבייש, שהרי יש שם לומדים בני עניים וידעו שהוא עני. העמיד הרב רבי שלמה מלמדים טובים בבית התלמוד תורה והיה מטפל עם תלמידים. נתקנאו בהם בעלי בתים והתחילו מביאים את בניהם לשם, ולא ניכר דל בפני שוע.

ש"י עגנון, "שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו", בתוך: סמוך ונראה, ירושלים ותל אביב: שוקן, תשנ"ד, עמ' 37